визначається як передання або зобов'язання передати право грошової вимоги за винагороду, а фактор набуває це право та здійснює оплату. Зокрема, з ЦК України вилучено статті 1079–1086, які раніше формували детальне регулювання факторингових правовідносин. Вони визначали, хто може бути сторонами договору, як розподіляються права й обов'язки між клієнтом, фактором і боржником, у яких випадках виникає відповідальність, а також як саме відбувається виконання зобов'язань після відступлення права грошової вимоги.

Сам Закон України «Про факторинг», вступив у законну силу в липні 2025 р., фактично змінює підхід до регулювання цього ринку. Ідеться про формування цілісної моделі, де чітко визначені учасники, їхні ролі та принципи роботи. Його основна функція – зробити ринок більш прозорим і мінімізувати ризики зловживань, зокрема ситуацій, коли одне й те саме право вимоги може бути передане кільком різним факторам.

Закон закріплює базові поняття – факторинг, фактор, клієнт, боржник та грошова вимога – і таким чином уніфікує термінологію, яка раніше могла тлумачитися по-різному в практиці. Важливими змінами є деталізація прав та обов'язків сторін договору факторингу.

Це має зменшити кількість спорів і забезпечити більш збалансовану модель взаємодії між учасниками ринку. Зазначимо, що факторинг – це фінансова послуга, за якої банк або фінансова компанія (фактор) викуповує у підприємства дебіторську заборгованість (неоплачені інвойси) за відвантажені товари чи послуги. Це дозволяє бізнесу миттєво отримати до 90–100 % суми платежу, не чекаючи оплати від покупця, що покращує обігові кошти ***(Судово-юридична газета https://sud.ua/uk/news/laws/361116-v-ukraine-faktoring-budet-regulirovatsya-otdelnym-zakonom-chto-izmenitsya-dlya-biznesa-i-finkompaniy). – 2026. – 14.05).***

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб. НЮБ НБУВ

Україна приєднається до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя

12 березня 2026 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 4820-IX «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя»[1]. Як зазначається в пояснювальній записці, Конвенція покликана забезпечити можливості громадянам однієї договірної держави або особам, які в ній проживають, отримувати безоплатну правничу допомогу на території іншої договірної держави на таких самих умовах, як і її громадяни. Метою Закону є надання згоди Україною на обов'язковість для неї Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України».

Водночас метою Конвенції не є гармонізація національного законодавства, а забезпечення того, щоб сам по собі статус іноземного громадянина або відсутність місця проживання в Договірній державі не були підставами для дискримінації[2]. Приєднання до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя дасть можливість спрощеного доступу громадян

[1] Закону України «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя» № 4820-IX від 12.03.2026. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4820-20#Text

[2] Лученко Т. Парламентські комітети підтримали приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/351233-parlamentskie-komitety-podderzhali-prisoedinenie-ukrainy-k-konventsii-o-mezhdunarodnom-dostupe-k-pravosudiyu

України до системи безоплатної правничої допомоги на території інших держав – учасниць Конвенції під час судового провадження у цивільних та господарських справах і створить необхідну правову основу для покращення співробітництва у сфері надання безоплатної правничої допомоги у таких справах у взаємовідносинах між Україною та іншими державами – учасницями Конвенції. Цей крок спрямований на виконання зобов'язань України в рамках європейської інтеграції і є одним із заходів з виконання Дорожньої карти з верховенства права в межах переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС».

Новим Законом встановлюються механізми співпраці між державами-учасницями Конвенції щодо розгляду звернень про надання безоплатної правничої допомоги, зокрема щодо обміну відповідними документами, і визначено процедури їхнього опрацювання.

Для отримання безоплатної правничої допомоги необхідно подати звернення із відповідними підтвердними документами, яке складається за формуляром, що додається до Конвенції. Звернення, документи та відповіді на запити щодо додаткової інформації мають складатися державною мовою запитуваної держави або супроводжуватися перекладом цією мовою, а також можуть подаватися англійською чи французькою мовами[3]. Зокрема, Центральний орган держави, який отримує звернення, розглядає їх або передає на розгляд компетентному органу. Усі документи, що надсилаються в межах Конвенції, не потребують легалізації, не оплачуються та мають розглядатися невідкладно. Конвенція також передбачає можливість визнання та безоплатного примусового виконання в іншій державі рішення про сплату судових витрат за зверненням особи, на користь якої його винесено. Громадяни держав-учасниць можуть отримувати копії або витяги з державних реєстрів і судових рішень у цивільних чи комерційних справах, а також за потреби їх легалізувати. Проте у цивільних і комерційних справах забороняється арешт або тримання під вартою як спосіб виконання рішення чи запобіжний захід.

На думку авторів Закону, документ створить необхідну правову основу для покращення співробітництва у взаємовідносинах між Україною та іншими державами в питанні юридичної допомоги українцям. Закон також звільняє іноземців від легалізації документів та оплати за їх розгляд за кордоном. Раніше за це потрібно було платити[4].

Згідно із Законом, центральним органом координації міжнародної правової допомоги у межах цієї Конвенції стане Міністерство юстиції України, яке отримуватиме звернення щодо безоплатної правничої допомоги, котрі будуть надходити від інших держав-учасниць конвенції; надсилатиме відповідні звернення до інших держав; взаємодіятиме з іноземними органами під час виконання судових рішень щодо судових витрат.

В Україні становлення та перші спроби законодавчого регулювання відносин у сфері міжнародного приватного права та міжнародного цивільного процесу розпочалися із проголошенням державної незалежності у 1991 р. Як зазначає доцент кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка Г. Цірат[5], Україна майже одразу після розпаду СРСР, почала цей процес шляхом укладання багатосторонніх міжнародних договорів. У першу чергу, це – Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської

[3] Українці за кордоном зможуть отримувати безоплатну правничу допомогу – закон. Судово-юридична газета. URL: https://sud.ua/uk/news/laws/357177-ukraintsy-za-rubezhom-smogut-poluchat-besplatnuyu-pravovuyu-pomosch-zakon

[4] Смородська Д. Гарантії в 28 країнах світу: Україна приєдналася до Конвенції про безкоштовну юридичну допомогу URL: https://24tv.ua/law/konventsiya-pro-dostup-do-pravosuddya-ukrayintsi-otrimuvatimut_n3026962

[5] Цірат Г. Міжнародний цивільний процес: шляхи реформування у сучасних умовах. Юридичний журнал «Право України». URL: https://doi.org/10.33498/louu-2020-06-166

діяльності (1992 р.) та Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.).

Далі, характеризуючи розвиток міжнародно-правової бази регулювання приватноправових відносин за участю суб'єктів з іноземним корінням, науковець виділяє наступні етапи.

До 2000 р., зазначає він, міжнародно-правова база регулювання приватноправових відносин за участю суб'єктів, які мають громадянство або доміцильованих в іноземних державах, розвивалася шляхом укладання двосторонніх договорів про правничу допомогу у цивільних і комерційних справах із понад 20 країнами світу.

У 2000 р. Україна розпочала вкрай важливий процес приєднання до Гаазьких конвенцій: Конвенції вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах та Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах. Це дозволило нашій державі створити, наголошує Г. Цірат, хоч і не зовсім досконалий, але цілком працездатний процесуально-правовий порядок взаємодії між судовими й адміністративними органами України та компетентними органами інших держав у сфері надання міжнародної правничої допомоги при вирішенні цивільних і комерційних спорів з іноземним елементом.

Таким чином, зазначає науковець, протягом 1990–2000-х рр. Україна уклала понад 50 двосторонніх договорів про захист іноземних інвестицій, десятки двосторонніх договорів про усунення подвійного оподаткування, приєдналася до багатьох конвенцій, що регулюють окремі складові міжнародного цивільного процесу. В першу чергу, це – так звані транспортні конвенції, які регулюють питання юрисдикції (підсудності) спорів, що можуть виникати з правовідносин, які регулюються такими конвенціями; деякі «дитячі» конвенції та конвенції, що спрощують міжнародний документообіг.

У 2004 р. були прийняті перші в правовій історії України єдині кодифіковані акти з міжнародного приватного права: новий Цивільний процесуальний кодекс України та Закон України «Про міжнародне приватне право».

Нині, на думку Г. Цірат, Україна перебуває на новому етапі розвитку правових норм, що регулюють міжнародний цивільний процес. Вдосконалення, на його погляд, потребує група складових міжнародного цивільного процесу, яка стосується правового становища іноземних осіб у цивільному процесі, цивільного процесуального права та дієздатності іноземців; режиму, що надається іноземним особам у процесі. До іноземних осіб відносяться фізичні особи (іноземні громадяни, особи без громадянства, біпатриди, біженці тощо), іноземні юридичні особи, іноземні держави, їхні дипломатичні та консульські представники, міжнародні організації та їхні службовці.

Уповноважений ВР з прав людини Д. Лубінець[6] наголошує на тому, що введення в дію нового Закону «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя» значно знизить бар'єри для захисту інтересів українських громадян за кордоном та спростить шлях до справедливості.

Загалом приєднання до Конвенції відкриває українцям нові можливості для захисту своїх прав за кордоном. Документ забезпечує доступ до безоплатної правничої допомоги у цивільних та господарських справах для громадян України під час судових процесів в іншій державі. Тобто українські громадяни отримуватимуть правову допомогу на тих самих умовах, що й громадяни цієї країни.

Це особливо важливо у справах, пов'язаних із трудовими відносинами, сімейними питаннями, майновими конфліктами чи бізнесовими суперечками. Без професійної юридичної підтримки захистити свої права в чужій правовій системі надзвичайно складно. Конвенція створює умови, за яких правова допомога стає доступною навіть для тих,

[6] Українці зможуть отримувати безоплатну допомогу юристів у 28 країнах: яких випадків це стосуватиметься. ZMINA. URL: https://zmina.info/news/ukrayinczi-zmozhut-otrymuvaty-bezoplatnu-dopomogu-yurystiv-u-28-krayinah-yakyh-vypadkiv-cze-stosuvatymetsya/

хто не має достатніх фінансових ресурсів. А співпраця між державами у сфері правової допомоги, яка включає обмін інформацією, координацію між відповідними установами та спрощення процедур, необхідних для отримання юридичної підтримки, сприяє ефективнішому функціонуванню системи правосуддя на міжнародному рівні[7].

Наразі учасницями Конвенції є 28 держав: Албанія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Болгарія, Естонія, Іспанія, Казахстан, Коста-Ріка, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Північна Македонія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія, Швеція та Швейцарія.

Конвенція набуде чинності для України через два місяці після передання депозитарію документа про приєднання і застосовуватиметься лише у відносинах з тими державами-учасницями, які протягом 12 місяців не висловлять заперечень проти приєднання України. Нормативно-правову основу регулювання відносин у цій сфері становлять Цивільний процесуальний кодекс України та Закон України «Про безоплатну правничу допомогу».

Приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя є актуальним з огляду на значну кількість українських біженців, які виїхали за кордон з початком воєнних дій. Станом на березень поточного року за межами України перебуває приблизно 5,6 млн біженців. Лише частина з них планує повернутися. За різними сценаріями від 1,7 до 2,7 млн людей можуть залишитися жити за кордоном. Найменше схильні до повернення молоді українці, які вже інтегрувалися за кордоном. Дослідники зазначають, що частина біженців сприймає переїзд як можливість почати нове життя. Це переважно люди до 35 років, які вже знайшли роботу, орендують житло та вивчили мову країни проживання. Попри життя за кордоном, українці не втрачають своїх юридичних прав, наприклад, можуть оформити заповіт. Закон дозволяє громадянам складати заповіт навіть за межами держави, його обов'язково визнаватимуть і в Україні[8].

Фактично, на сьогодні, можна говорити про те, що Україна практично повністю інтегрована у правове поле, сформоване ключовими інструментами Гаазької конференції з МПП. Роль вітчизняної юрисдикції у транскордонній взаємодії посилюється, оскільки різноманітні звіти демонструють зростання запитів з-за кордону щодо сприяння в правових спорах цивільного характеру. Така тенденція демонструє, що іноземні правоохоронні та судові органи дедалі частіше покладаються на українську систему правосуддя.

Участь у Конвенції сприятиме зміцненню міжнародної довіри до української правової системи: інтеграція в міжнародні правові механізми робить передбачуваним та зрозумілим українське правове поле для партнерів і громадян. Також експерти зазначають, що приєднання нашої держави до цієї Конвенції та інших міжнародних угод такого рівня в рамках євроінтеграційних процесів сприяє розвитку правової культури, засвоєнню кращих практик світового юридичного досвіду та розширює можливості для вдосконалення власних механізмів правового захисту.

[7] Третяк М. Україна приєдналася до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя: нові можливості безоплатної правничої допомоги за кордоном. Медіа Фокус. URL: https://mediafokus.com.ua/news/ukrayina-prijednalasia-do-konvenciyi-pro-miznarodnii-dostup-do-pravosuddia-novi-mozlivosti-bezoplatnoyi-pravnicoyi-dopomogi-za-kordonom

[8] Гарантії в 28 країнах світу: Україна приєдналася до Конвенції про безкоштовну юридичну допомогу URL: https://24tv.ua/law/konventsiya-pro-dostup-do-pravosuddya-ukrayintsi-otrimuvatimut_n3026962